

DIVULGACIÓ

Crònica: Trenta anys del primer Butlletí de Perill d'Allaus al Pirineu de Catalunya

 Autor: Glòria Furdada Bellavista

Els inicis

Temps era temps hi havia dos amics que havien estudiat Geologia junts i que eren uns apassionats de la muntanya. El Xavier Bosch, que llavors treballava al tot just creat Servei Geològic de Catalunya (SGC, que després es va integrar a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, ICGC), i en Joan Manuel Vilaplana, conegut per tothom com a Nué, que era professor a la Facultat de Geologia de la Universitat de Barcelona (UB).

Com que tots dos eren inquiets de mena, s'havien assabentat que als Alps i altres indrets es feia un butlletí de perill d'allaus amb l'objectiu d'evitar accidents a la muntanya hivernal i de minimitzar-ne el risc; també es feien cartografies de zonificació del territori per a reduir-ne el risc. I van decidir iniciar el projecte que seria conegut com a Estudi del Risc d'Allaus al Pirineu Català.

El passat 9 de novembre de 2019, a la sortida de l'assemblea anual de l'ACNA, comentàvem amb la Montse Bacardit que la temporada 2020-2021 faria 30 anys del primer Butlletí de Perill d'Allaus de Catalunya. Ella em va dir: "Això mereix un article a la revista!". L'endemà al matí, en despertar-me, vaig pensar que potser sí que valia la pena fer un article gairebé arqueològic dels inicis... i, dit i fet, aquí teniu la història del que una vegada, fa trenta anys, va passar...

El Xavier i el Nué van enredar una colla d'amics, professionals i muntanyencs: en Pere Martínez, en Jaume Vergés, l'Àlex Alom, en Cesc Sàbat i en Josep Anton Muñoz i, el gener de 1987, acompanyats per l'Henri Pejouan de Perpinyà, membre de l'Association Nationale pour l'Étude de la Neige et des Avalanches (ANENA), van fer els primers perfils i sondejos del projecte en diverses sortides pel Pirineu. El març del mateix any van carregar esquís i entusiasme per anar a formar-se als Alps francesos, a través d'un curs

específic de l'ANENA que es va fer a l'École Nationale de Ski et Alpinisme (ENSA) de Chamonix (figura 1).

Des del Servei Geològic i la Universitat de Barcelona, en col·laboració amb el que ara és l'AEMET, van començar a organitzar el primer curs de formació d'observadors de dades nivometeorològiques dirigit a pisters-socorristes, guardes de refugi, bombers voluntaris i professionals dels Grups de Rescat de Muntanya (GRM).

Aquest primer curs, teoricopràctic, es va fer la següent temporada hivernal, durant una setmana del gener de 1988, amb base a l'Institut d'Alta Muntanya de la UB, a la boca sud del túnel de Vielha. El Jordi Gavalrà i jo vam assistir-hi com a alumnes (figura 2). El juliol següent em contractaven, amb un peu al Servei Geològic i l'altre a la UB, per a treballar a temps complet al projecte. A l'estiu faria cartografia de zones d'allaus i a l'hivern tasques d'organització de la futura xarxa d'observadors de dades nivometeorològiques. El Jordi, que ja col·laborava amb el Servei Geològic, també tindria feina relacionada amb el projecte.

Durant les dues temporades hivernals següents, el 1988-1989 i el 1989-1990, pels volts de gener, es van tornar a fer els cursos de formació d'observadors. En paral·lel, especialment el Xavier Bosch i jo, i també el Pere Martínez i el Jordi Gavalrà, anàvem contactant, visitant i organitzant la xarxa d'observadors nivometeorològics. No era fàcil. Hi anàvem en nom de l'Administració, així, en majúscules, però el projecte, enlloc de respondre a una prioritat institucional, havia sorgit des de baix, de la voluntat d'unes quantes persones. Això volia dir que el finançament era ben minso i havíem de fer mans i mànigues per comprar termòmetres, lupes i plaquetes per subministrar als observadors. Les primeres sondes de percussió vam aconseguir fer-les fer ben baratetes gràcies a l'Alfons Ferrer, que en aquella època treballava a l'estació d'esquí de fons de Tuixent-Llavansa; ell ens va passar el contacte d'una escola de Formació Professional

on impartien l'especialitat de Torners. Recordo perfectament que vaig anar a fer una xerrada als alumnes aprenents de torners per explicar-los què era una sonda de percussió i per a què servia, i així la motivació els impulsés a fer-les i fer-les bé. Aquesta col·laboració va funcionar prou bé durant uns quants anys, i tant els professors dels futurs torners com nosaltres estàvem força contents amb els resultats. Però els observadors, amb raó, demanaven més i més material i suport. Fèiem el que podíem, amb tan bona voluntat com limitacions, però a poc a poc ens en vam anar sortint.

Durant aquells dos hiverns vam començar a divulgar el projecte (figura 3: primer fulletó) i fer formació sobre neu i allaus fent xerrades per nombrosos centres excursionistes. Vam iniciar una predicció de perill d'allaus interna, no pública. Els observadors (guardes de refugis i pisters-socorristes d'estacions d'esquí) ens feien arribar les dades diàries, els sondeigs i perfils al Servei Geològic, a Barcelona, i nosaltres les analitzàvem, les interpretàvem, les comentàvem a cadascun dels observadors i fèiem una mena de "predicció pilot". Per avaluar la futura estabilitat del mantell preniem la predicció meteorològica sobretot de TV3, que en aquells moments era la de més fàcil accés i la més detallada i fiable a escala del Pirineu de Catalunya. Els observadors ens deien si trobaven raonable l'anàlisi i si la predicció havia estat encertada a la seva zona. Així anàvem progressant i preparant el que havia de ser el Butlletí de Perill d'Allaus.

Ens vam adonar aviat que calia fer un salt qualitatiu: calia fer pública la predicció de perill d'allaus. Si no fèiem aquest pas, la xarxa d'observadors no se'ns prendria seriosament i es desinflaria. Tot i ser força conscients de les nostres limitacions vam decidir que, a partir de la temporada 1990-1991 emetriem un Butlletí de Perill d'Allaus públic, una vegada per setmana, els dijous a la tarda i vàlid per al cap de setmana (si les condicions no canvia-

ven molt durant els dies del cap de setmana). I ens vam arremangar per fer-ho possible.

La presentació de cara al món

L'hivern de 1989, en Xavier i en Nué visiten el Centre d'Étude du Machinisme Agricole et du Génie Rural des Eaux et Forêts (CEMAGREF) (encarregat de la cartografia i les obres de protecció) i

setembre de 1990 vaig tenir la sort d'anar al simposi ISSW'90, a Montana, on es reunien científics i professionals de la neu de tot el món. Ens vam donar a conèixer i a partir de llavors ens van començar a avisar de diferents congressos i reunions internacionals i ens van començar a tenir en compte. Això ens assegurava, d'una banda, estar ben informats i connectats i, de l'altra, assolir i mantenir un bon nivell internacional.

Figura 1

el Centre d'Études de la Neige (CEN) (que fa la predicció temporal) a Grenoble (França) i l'Institut Federal per l'Estudi de la Neu i les Allaus (IFENA) a Davos (Suïssa). Durant aquestes visites van veure com treballaven, es van donar a conèixer i van començar a establir els primers contactes de col·laboració internacional.

De cara a fora, una manera de llançar-nos a la piscina va ser anar a presentar internacionalment el que faríem: el

Respecte al nostre Pirineu, una de les primeres coses a endegar va ser anunciar a diferents òrgans de l'administració que emetriem el Butlletí. Vam contactar amb Protecció Civil, amb bombers professionals i voluntaris, etc. També vam contactar amb la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, i a través d'ella vam fer arribar a tots els centres excursionistes els cartells i fulletons de divulgació, amb unes nocions molt bàsiques d'allaus i de comportament de seguretat, l'escala

de perill que utilitzaríem i el número de telèfon on es gravarien els missatges per emetre el butlletí (figura 4: primers fulletons BPA). Sí, sí, ho heu llegit bé: en aquella època internet estava a les beceroles. Ens transmetíem les dades per telèfon i per fax... La manera d'emetre un missatge era gravar-lo en un contestador automàtic i que, qui hi estigués interessat, truqués i escoltés el butlletí. A la xarxa d'observadors i als diferents òrgans de l'Administració els l'enviaríem per fax.

També vaig arremangar-me i em vaig plantar a TV3. Vaig demanar de parlar amb els qui emetien l'espai de meteorologia. Recordo la primera vegada que vaig parlar amb l'Alfred Rodríguez Picó. Li vaig explicar que emetriem el butlletí i li vaig demanar que, en cas que hi hagués alguna situació molt delicada, amb elevat perill d'allaus, ho comentessin en el seu espai. Li vaig dir, és clar, que ens encarregaríem d'avisar-los personalment. Encara recordo

la cara d'astorament i de no entendre res que va fer: anàvem a oferir-los informació a canvi de res? Què preteníem? Però finalment, tant ell com en Tomàs Molina, que em mirava amb cara ben estranyada, van acceptar de fer algun comentari si la situació ho requeria. Amb qui no hi va haver manera de parlar va ser amb l'Antoni Real, del programa Temps de Neu: mai em va voler rebre i una vegada que vaig aconseguir creuar-m'hi se'm va treure de sobre amb bastant males

maneres. Actualment, aquest programa continua fent ben poc esment de les allaus. Curiosament, quan vam engegar l'emissió del Butlletí qui s'hi va interessar de seguida va ser en Toni Mestres, que feia l'espai del temps a TV2. De seguida va parlar del butlletí i n'anava fent comentaris quan convenia, i vam fer algunes petites col·laboracions.

El primer BPA

Però no ens avancem. Jo acabava de tornar de Montana. Vaig parlar amb el meu cap, en Xavier Bosch, per telèfon, i li vaig explicar que tot havia anat molt be pel congrés. Vam parlar de les pròximes passes a fer... i ja no vaig tornar a veure'l ni a parlar-hi mai més. Una terrible malaltia se'l va endur sense que tinguéssim temps ni d'adonar-nos-en. Un dilluns al vespre entrava pel seu propi peu a l'hospital i el dimecres de matinada ja era mort. El dolor, la desesperació i la desolació van ser infinits. Ell era un dels millors amics que he tingut mai. Ell era un suport científic, administratiu i emocional fonamental. Ell era el puntal del projecte dins el Servei Geològic. Què faríem ara?

Força gent al Servei Geològic va pensar que no emetriem el Butlletí i que el Projecte s'enfonsaria. Si en aquell moment haguéssim tirat la tovallola potser ara no hi hauria Servei d'Allaus a Catalunya, o, si n'hi hagués, segur que seria diferent.

Personalment, em va empènyer la necessitat de mantenir la xarxa d'observadors engrescada, que s'adonessin que anàvem de veritat i que el seu esforç en prendre dades no quedava en un calaix. Malgrat la precarietat, la por i els mil dubtes de fer un pas com aquell, malgrat alguns pals a les rodes que van aparèixer de sobte, un dijous a la tarda del desembre de 1990 vaig emetre el primer Butlletí de Perill d'Allaus del Pirineu de Catalunya, vàlid per al cap de setmana fora pistes d'esquí i zones no controlades.

Vull destacar aquí el paper fonamental del Pere Martínez, que calladament va fer una tasca importantíssima de suport a l'emissió dels butlletins dels dijous i també amb l'administració del Servei Geològic de Catalunya. Sense la seva feina discreta res no hauria anat endavant. També el Jordi Gavalrà, ja instal·lat a la Val d'Aran, va fer una feina importantíssima recollint dades dels observadors dels refugis a través de ràdio i enviant-los el butlletí. Sense ells dos l'emissió pública del Butlletí no hauria estat possible.

I tal com ho havíem previst, el vam divulgar a través de fax i contestador automàtic. Ja havíem engegat!

La primera temporada

Els dijous a la tarda anava elaborant i emetent el Butlletí. L'escala de perill tenia molts més graus que l'actual. L'escala europea consensuada, amb 5 graus, no va arribar fins el 1993. La classificació d'allaus a què es referia era la més simple possible i no hi havia matrius d'ajuda com les que posteriorment s'han anat imposant (la Bavaresa, la de l'EAWS, el Model conceptual...). La definició dels Problemes d'allaus no va arribar fins la dècada de 2010. Haig de confessar que suava d'angúnia cada dijous. A vegades hi havia dades que no arribaven. A vegades trobava a faltar més informació... vaig fer algun error de pronòstic (vist amb perspectiva, segurament menys greu del que a mi em van semblar en aquell moment). També alguna patinada de gestió. Alguna vegada vaig extrapolar massa les dades que tenia per cobrir algun forat de zones d'on no n'havien arribat. I ben aviat vaig entendre que no ho havia de fer més, que era millor dir al Butlletí que d'aquella zona no hi havia prou dades per fer la predicció. L'equip va créixer. La Monte Mases s'hi va incorporar (al cap d'un parell d'anys marxaria a Grenoble a fer la seva tesi doctoral sobre transport de la neu pel vent). Ella i el Pere Martínez representaven un suport inestimable.

També hi va haver un parell de situacions delicades. La primera, l'allau del pic de Paderna, l'11 de març de 1991 a Osca, on van morir nou militars que feien pràctiques. Una desgràcia. De seguida van començar a trucar periodistes demanant informació i preguntant si havia estat una imprudència. Avui continuo pensant que va ser un encert afirmar que no teníem dades per valorar l'estabilitat del mantell nival a l'Aragó, que nosaltres només podríem valorar l'estabilitat del mantell al Pirineu de Catalunya, on sí que hi havia perill d'allaus. La situació que hi havia la van recollir molts anys més tard G. Arnó, M. Soro i M. Lobera, a l'article d'aquesta mateixa revista "L'accident de l'allau del pic de Paderna (1991)" (Neu i Allaus, 2013, núm. 5, pág. 12-17). Si teniu curiositat allà hi trobareu un sondeig fet al refugi de la Restanca un parell de dies abans de l'accident. Sigui com sigui, aquest fet va emfasitzar la utilitat de la predicció.

La segona situació delicada va ser quan es va produir una nevada important fins a fons de vall un cap de setmana i una bona quantitat de turistes van haver de ser allotjats i dormir en diversos poliesportius a la Cerdanya i altres indrets. La setmana següent em va trucar un responsable eficient de no sé quin organisme de la Generalitat dient-me que jo havia de muntar una mena de proto Pla NEUCAT per predir nevades a cotes baixes. Li vaig dir que era impossible, que nosaltres no disposaven ni d'observadors ni de dades, que les dades que teníem eren d'alta muntanya. S'hi va posar molt fort i molt insistent i va apel·lar a la meva obligació com a treballadora de la Generalitat i responsable d'un servei públic. I li vaig respondre que jo tenia un contracte provisional, a través de la Universitat de Barcelona (de fet, era una mena de becària), i que si volia que parlés amb en Cai Puigdefàbregas, en aquell moment cap del Servei Geològic. L'endemà el cap del Servei se'm plantava al despatx i em fotia una bronca descomunal dient que jo no havia d'anar explicant a ningú quina mena de contracte

tenia. Li vaig respondre que el que jo havia dit era veritat i em vaig quedar tan ampla. L'ordre de muntar un servei de predicció de nevades a cotes baixes no va arribar mai. Però avui dia, 30 anys després i amb molts més mitjans, el país ja compta amb un Pla especial d'emergències per nevades a Catalunya, el NEUCAT, que es va aprovar el 2002, ben estructurat i que funciona. Des del 2010 també comptem amb un Pla especial d'emergències per Allaus al Pirineu, l'ALLAUCAT.

Va acabar el primer hivern i, amb bastanta dignitat, el Butlletí havia sortit cada dijous al vespre. Ja havíem engegat.

Balanç

En la meua opinió, aquesta primera temporada d'emissió del BPA va representar un abans i un després en la predicció del perill d'allaus a Catalunya. S'havia iniciat aquest servei públic per primera vegada al nostre país, amb un petit equip de professionals experts i una xarxa d'observació disseminada per tot el Pirineu. I havia funcionat.

La temporada següent vaig ser contractada com a professora ajudant a la UB. Vaig començar una nova etapa professional, amb el sentiment d'aquell que vol i dol per deixar en mans d'altres persones aquell projecte que tantes il·lusions i maldecaps m'havia portat. El 1991-1992, en Jordi Gaval·dà es va fer càrrec de fer i emetre el BPA. Amb una habilitat prodigiosa va

començar a articular el que, anys més tard, seria el Centre de Lauegi d'Aran dependent del Conselh Generau d'Aran. El Projecte el va mantenir i fer anar endavant la Montse Mases. A continuació es van incorporar al SGC el Pere Oller, la Glòria Martí i finalment en Carles Garcia, que van recollir, van millorar i van fer créixer fins al que actualment és el grup d'allaus de l'ICGC. Van començar a emetre el butlletí diàriament, van enterrar el fax i el van fer públic a tra-

ATES, així com altres novetats. Tots ells han portat la nivologia i l'avaluació del perill d'allaus a uns nivells d'excel·lència indubtables, comparables amb els dels països de l'arc alpí i resta d'Europa i Amèrica del Nord, amb els professionals dels quals tenen contacte i col·laboren.

Potser un altre moment crucial en el desenvolupament del que ara és la professió de nivòleg va ser quan van decidir fer verificacions del Butlletí

Figura 2

vés d'internet, el nou i flamant mitjà que acabaria fent-se present arreu. A la Val d'Aran s'hi va incorporar l'Ivan Moner, que va portar aires nous de la manera de fer del Canadà i, finalment, la Montse Bacardit. Van aconseguir fer un butlletí específic, però coordinat amb l'ICGC, més adaptat a la Val d'Aran i a les particularitats dels seus usuaris, van iniciar la predicció local a la carretera de la Bonaigua i van introduir per primera vegada als Pirineus el sistema de classificació del terreny

al camp, incorporades formalment des del 1995. Segurament aquest fet va obrir una porta perquè cada vegada més professionals ben formats comencessin a treballar fent verificacions i recopilant dades útils per a la predicció. I potser un altre moment crucial va ser l'inici dels cursos de formació de l'Associació pel Coneixement de la Neu i les Allaus (ACNA), però això ja són figures d'un altre paner i ja ho valorarà qui ho hagi de valorar quan ho hagi de fer.

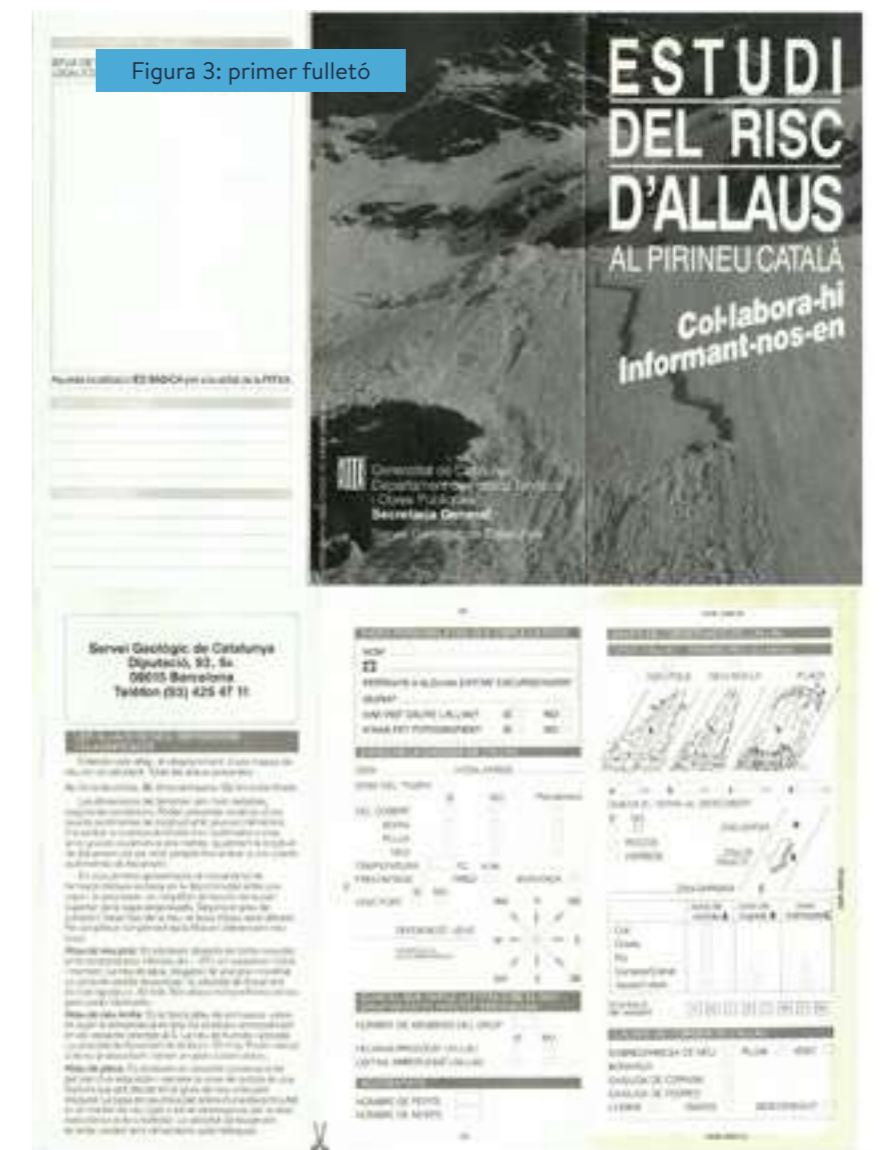

Figura 3: primer fullatò

El fet és que, sigui com sigui, aquell hivern de 1990-1991 ja havíem emès el Butlletí de Perill d'Allaus cada setmana, com a servei públic. Des d'aquell hivern ja hi comptaven les estacions d'esquí, els refugis, la Federació i les entitats excursionistes de tot Catalunya, Protecció Civil, els bombers voluntaris... Era difícil, a partir d'aquell moment, que l'Administració es fes enrere i desmuntés el Projecte de Risc d'Allaus tot deixant de finançar-lo, ni que fos poc.

D'altra banda, en la línia de l'ordenació del territori ja s'han finalitzat i existeixen, impresos per l'ICGC, els Mapes de Zones d'Allaus, projecte que es va iniciar paral·lelament al Butlletí de Perill d'Allaus. En aquests mapes, a escala 1:25.000, es representa la susceptibilitat del territori a ser afectat per allaus. L'ICGC també ha desenvolupat la Base de Dades d'Allaus de Catalunya, on s'emmagatzema i es gestiona tota la informació que s'inventaria sobre aquests fenòmens. Ens queda, però,

una tasca pendent: la zonificació de la perillositat de grans allaus que poden afectar fons de vall i àrees ocupades per zones urbanitzades i infraestructures. Aquest aspecte, considerat fonamental als països de l'arc alpí, al nord d'Europa i fins i tot a la veïna Andorra, encara no s'ha assolit a casa nostra. Malgrat una gran tasca liderada fonamentalment pel Pere Oller i el Pere Martínez des de l'ICGC (definició i aprovació d'una línia estratègica el 2006, definició d'elements en risc, selecció de zones pilot i elaboració de metodologia amb assessorament del SLF, inici de les zonificacions, etc.), la zonificació de la perillositat de les allaus i la zonificació reglamentària encara no són públiques ni exigides per la llei al Pirineu de Catalunya (ni a la resta d'Espanya). La Llei d'urbanisme i el seu Reglament tenen mancances en la consideració dels riscos naturals i això no ha afavorit que ens en sortim prou bé encara en aquest aspecte. Tant de bo que el detonant per abordar-lo no sigui un accident greu que afecti gent desprevinguda, com al segle passat va ser-ho en altres països.

Figura 4

Figura 5

Reconeixement final

No m'agradava la idea d'acabar aquí aquest article. Precisament perquè les coses no es fan soles, sinó que les fan les persones, em cal incloure un reconeixement a totes aquelles que, tossudament, amb una gran dosi de valor, il·lusió i una certa inconsciència, la temporada hivernal de 1990-1991 vam fer possible el Primer Butlletí de Perill d'Allaus del Pirineu de Catalunya, setmanal, vàlid per al cap de setmana fora de les pistes d'esquí i zones no controlades.

En primer lloc, al Xavier Bosch i al Nué Vilaplana, entusiastes embolcaires i promotors del projecte. A en Pere Martínez i el seu suport incondicional i callat, sense qui, entre altres coses, els tràmits administratius i contractes haurien col·lapsat i tot plegat se n'hau-

ria anat en orris. I a en Jordi Gavalrà per la seva pacient, tenaç, feina feta des de la Val d'Aran, des de llavors i fins ara. Als guardes de refugi que sempre ens van acollir i es van implicar en la tasca, a vegades dura pel mal temps, de prendre dades nivometeorològiques en sectors de difícil accés: el Valentí, la Montse i la Núria d'Amitges, el David i l'Anna de la Restanca, en Quim Merlos, que s'estava al Josep Maria Blanc, després a l'Estany Llong i després va ser el primer nivòleg de l'estació d'esquí de Boí-Taüll, l'Enric Lucas i l'Anna de la Colomina; també vull esmentar el Pere, del refugi dels Estanys de la Pera, el Xavi d'Ulldeter i el Josep del Pastuira, amb qui vaig compartir un dels millors cursets que vam fer pels vessants nevats del Pirineu, i tots aquells que d'una manera o altra ens van donar suport o ànims. I tots els caps de pistes i pisters-ni-

vòlegs que prenien i ens passaven dades aquella temporada i les que van seguir: el Valentí de Vall de Núria, el Joan Anton Font i companyia de la Molina, el Bigordà de Portainé, en Joan Alabau de Boí-Taüll, el Francesc i el Jordi Cardona (que també era bomber voluntari) i la resta d'equip de Baqueira-Beret. Als bombers voluntaris de Vielha i els germans Arilla i altres bombers voluntaris de la Pobla de Segur. A l'Alfons Ferrer, de l'estació d'esquí de fons de Tuixent-Lavansa, que ens va passar el contacte de l'Escola de Formació Professional on ens van fer, amb la il·lusió de fer una cosa ben útil, les primeres sondes de percussió que vam repartir pel Pirineu de Catalunya. A totes aquestes persones, moltes gràcies. I a les que pugui haver oblidat d'esmentar explícitament, sisplau disculpeu-me.

No vull deixar d'agrair a en Nué, a en Jordi Gavalrà i a en Pere Oller que hagin tingut l'amabilitat de revisar aquest article per tal de completar-lo amb detalls significatius i evitar errors per falta de memòria. I a la Montse Baccardit, que m'hi va embarcar, així com a l'equip de la revista de l'ACNA que també l'ha revisat.

I ara sí que sí, que vet aquí un gos i vet aquí un gat, vet aquí que aquest relat s'ha acabat; i vet aquí un gat, vet aquí un gos, vet aquí que aquesta història de la prehistòria de la predicció del perill d'allaus al Pirineu de Catalunya ja s'ha fos... i el BPA continua!